

Тема: Договір позички

Мета вивчення теми: засвоєння студентами основних положень цивільного законодавства про договір позички; формування вміння розмежовувати цей договір від схожих договірних зобов'язань з урахуванням специфіки цього договору щодо суб'єктного складу та істотних умов; формування навичок складання договору позички; засвоєння юридичних особливостей цього договору з метою застосування цих знань у практичній діяльності.

План лекції:

1. Загальна характеристика договору позички.
2. Зміст договору (права та обов'язки сторін).
3. Припинення договору позички.
4. Розмежування договору позички від інших договірних зобов'язань.

Рекомендовані нормативно-правові акти:

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами) №435-IV (Глава 60). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. №32/95-ВР (ст.ст. 21-23). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. (із змінами) №5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5073-17#Text>.

Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. (із змінами) №296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

1. Загальна характеристика договору позички

Договір позички – договір, за яким одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ст. 827 ЦК України).

До набрання чинності новим ЦК України термін «позичка» використовувався у законодавстві також на побутовому рівні як синонім терміна «позика» (частіше за все, коли мова йшла про відносини між громадянами та кредитними установами). ЦК України повернув терміну «позичка» зміст стародавнього римського поняття *commodatum* – контракт, за яким індивідуально визначена річ передавалась у безоплатне користування.

Поняття «позики» і «позички» не є тотожними і відрізняються за такими ознаками:

- 1) предметом позики є гроші та речі, визначені родовими ознаками; предметом позички – індивідуально визначені неспоживні речі;
- 2) предмет позики за договором передається у власність позичальника, а предмет позички передається лише у користування;

3) за договором позики позичальник повинен повернути ту саму суму грошей або ту саму кількість речей, визначених родовими ознаками тієї ж якості; за договором позички поверненню підлягає річ, надана у користування;

4) договір позики може бути як оплатним (процентним), так і безоплатним (безпроцентним); а договір позички є виключно безоплатним.

Найближчим договірним типом щодо позички є найм (оренда). Право, яке встановлюється договором позички, є таким самим, що й право за договором найму – користуватися річчю у відповідності з її призначенням. Тому до відносин позички застосовуються положення Глави 58 ЦК України про найм (ч. 3 ст. 827 ЦК України).

Юридична характеристика: може бути як реальним, так і консенсуальним; безоплатний; реальний договір позички є одностороннім, адже зустрічних обов'язків він не породжує. Консенсуальний договір позички набуває двостороннього характеру: позичкодавець стає зобов'язаним передати річ у користування, а користувач – повернути річ у визначений термін.

Істотні умови: предмет та безоплатність.

Предмет: індивідуально визначені речі, які зберігають свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживні). Найпоширенішим предметом договору позички є речі побутового призначення, але можуть укладатись і стосовно більш цінного майна, зокрема, земельних ділянок, будівель, споруд, обладнання, транспортних засобів, інших рухомих та нерухомих речей.

Оскільки законодавець у визначенні позички використовує термін «річ», майнові права не можуть бути предметом цього договору (на відміну від договору найму).

Сторони договору:

1) Позичкодавець – може бути як фізична, так і юридична особа, яка є власником майна або за договором має право розпорядитися річчю. Єдине обмеження, яке міститься у ЦК України щодо можливості власника виступити у ролі позичкодавця, стосується юридичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність. Такі юридичні особи не можуть укладати договори позички на користь осіб, які є їх засновниками, учасниками, керівниками, членами їх органів управління;

2) Користувач – можуть бути будь-які фізичні чи юридичні особи.

Форма. Крім загальних норм про форму правочину, до позички застосовуються спеціальні норми ст. 828 ЦК України. Договір позички речей побутового призначення між фізичними особами може укладатись усно (отже, його вчинення може доводитись свідченнями свідків). Договори позички стосовно інших речей між фізичними особами мають укладатись у письмовій формі. Письмова форма необхідна також для оформлення відносин позички між юридичними особами, юридичними та фізичними особами.

Нотаріальному посвідченню підлягають договори позички транспортного засобу (крім наземних самохідних транспортних засобів), в яких хоча б однією стороною є фізична особа, а також договори позички будівлі, іншої капітальної

споруди (їх окремої частини) строком на три роки і більше роки. Порядок нотаріального посвідчення договору позички транспортних засобів, будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), так само, як і договорів найму будівлі, іншої капітальної споруди (їх окремих частин), найму (оренди) транспортних засобів, договорів лізингу встановлено у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Строк договору є істотною умовою договору позички, однак якщо сторони не встановили строку користування річчю, він визначається відповідно до мети користування нею (ст. 831 ЦК України).

2. Зміст договору (права та обов'язки сторін)

Обсяг обов'язків позичкодавця залежить від того: визначений договір позички як реальний чи як консенсуальний. Консенсуальний договір позички (на відміну від реального) передбачає обов'язок позичкодавця передати користувачеві річ у відповідності з умовами договору. В разі невиконання цього обов'язку користувач має право вимагати розірвання договору та відшкодування завданих збитків (ст. 830 ЦК України). Загальна норма ст. 620 ЦК України про правові наслідки невиконання обов'язку передати річ, визначену індивідуальними ознаками, у даному випадку застосуванню не підлягає, оскільки застосовується спеціальна норма ст. 830 ЦК України.

Обов'язки Позичкодавця стосовно предмета договору окремо не визначаються. Отже, слід керуватися нормами, що регулюють відносини найму (ст.ст. 767, 769, 776 ЦК України):

- 1) передати користувачеві річ у комплекті і у стані, що відповідають умовам договору позички та її призначенню;
- 2) попередити користувача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна користувача або інших осіб чи призвести до пошкодження самої речі під час користування нею;
- 3) при укладенні договору повідомити користувача про обтяження речі, що надається у користування, тобто про її юридичні властивості, оскільки передання речі у позичку не припиняє і не змінює прав третіх осіб на неї. Невиконання позичкодавцем цього обов'язку надає користувачеві право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

Права Позичкодавця:

- 1) на відчуження речі, яка передана ним у користування. При цьому до нового власника переходять усі права за договором позички, який був укладений раніше, а його права відносно речі обтяжуються правами користувача. До того ж новий власник не вправі вимагати дострокового припинення договору позички та повернення речі до встановленого строку. Згідно з даною нормою користувач не має переважного права перед іншими особами на купівлю речі, переданої йому в користування;

2) вимагати примусового повернення речі та відшкодування завданих у зв'язку з цим збитків, якщо після припинення договору користувач не повертає річ (ст. 836 ЦК України).

Обов'язки Користувача:

1) користуватися річчю відповідно до мети, визначеної у договорі, а у разі відсутності такої умови, згідно з призначенням речі (ч. 2 ст. 833 ЦК України);

2) користуватися річчю особисто (але договором може бути передбачена можливість укладення користувачем стосовно цієї речі договору найму або субпозички);

3) здійснювати звичайні витрати щодо підтримання належного стану речі, переданої у користування. Законодавець не визначає, що слід розуміти під **«звичайними витратами»**. Цим терміном не охоплюється проведення капітального ремонту речі, який визначається як зміна (відновлення) основних частин (конструктивних елементів) останньої, без чого неможливе її використання за призначенням. **Під звичайними витратами слід розуміти:** а) витрати на поточний ремонт, тобто на усунення недоліків речі, які не пов'язані із заміною її основних складових частин; б) витрати на обслуговування речі задля підтримання її у належному фізичному (технічному) стані; в) витрати на утримання речі, не пов'язані з усуненням недоліків, що виникли, та підтриманням належного фізичного (технічного) стану речі, але без яких використання останньої стає неможливим. Невиконання користувачем визначених обов'язків надає позичкодавцю право вимагати розірвання договору позички та повернення речі (ч. 2 ст. 834 ЦК України);

4) після закінчення строку договору позички користувач має повернути річ позичкодавцеві «у такому стані, в якому вона була на момент її передання». Користування річчю передбачає також її нормальне зношування. Тому безпосередньо договором сторони можуть передбачити стан, в якому річ має бути повернена позичкодавцеві. Якщо після припинення договору користувач не повертає річ, позичкодавець має право вимагати її примусового повернення, а також відшкодування завданих збитків (ст. 836 ЦК України).

Річ, надана у позичку, може бути відчужена позичкодавцем. Договір позички у цьому випадку не припиняється, а до набувача переходять права та обов'язки позичкодавця. Смерть фізичної особи-позичкодавця або реорганізація юридичної особи-позичкодавця не тягне за собою припинення договору позички.

Користувач позички, на відміну від наймача за договором найму, не має переважного права перед іншими особами на купівлю речі, переданої йому в користування. Особа, яка стала власником речі, переданої у користування, має право вимагати розірвання договору, що укладався без визначення строку. Про розірвання договору користувач має бути повідомлений заздалегідь, у строк, що відповідає меті позички.

Права Користувача:

– повернути річ, передану йому в користування, у будь-який час до спливу строку договору (ст. 834 ЦК України);

Крім спеціальних прав та обов'язків, користувачеві належать також інші права та обов'язки, характерні наймачу за договором найму (оренди). Так, користувач має право власності на плоди, продукцію, доходи, одержані ним у результаті користування річчю, переданою у позичку (ст. 775 ЦК України); він зобов'язаний усунути погіршення речі, які сталися з його вини (ч. 1 ст. 779 ЦК України) тощо.

Відповідальність сторін за договором позички. Як і за договором найму (оренди), за договором позички шкода, завдана третім особам у зв'язку з користуванням річчю, переданою у позичку, відшкодовується користувачем на загальних підставах. Але за завдану шкоду може нести відповідальність і позичкодавець. Дане правило встановлено ст. 780 ЦК України. Позичкодавець буде нести відповідальність за шкоду, заподіяну у зв'язку з користуванням річчю, у випадку, коли буде встановлено, що шкода настала внаслідок особливих властивостей або недоліків речі, про наявність яких користувач не був попереджений позичкодавцем, і про які він не знав і не міг знати. Змінити це положення сторони не вправі, оскільки умова договору позички про звільнення позичкодавця від відповідальності за шкоду, завдану внаслідок особливих властивостей чи недоліків речі, про наявність яких користувач не був попереджений позичкодавцем і про які він не знав і не міг знати, є нікчемною.

3. Припинення договору позички

Припинення договору:

1) загальні підстави;

2) договір позички тісно пов'язаний з особою користувача, тому він припиняється у зв'язку із смертю фізичної особи або ліквідацією юридичної особи, яким майно передане у користування, якщо інше не встановлено договором. Це правило пояснюється тим, що договір позички має безоплатний характер і, частіше за все, пов'язує осіб, які знаходяться у дружніх, приятельських стосунках. Отже, прихильне ставлення позичкодавця до користувача не може автоматично поширюватися на його правонаступників;

3) розірвання договору. У разі порушення користувачем своїх обов'язків за договором позичкодавець може вимагати розірвання договору в односторонньому порядку (пп. 2-4 ч. 2 ст. 834 ЦК України). Позичкодавець може вимагати розірвання договору також у разі, якщо в зв'язку з непередбаченими обставинами річ стала потрібною йому самому (п. 1 ч. 2 ст. 834 ЦК України). У свою чергу користувач має право відмовитися від договору в односторонньому порядку і повернути річ, передану йому в користування, у будь-який час до спливу строку договору. Якщо річ потребує особливого догляду або зберігання, користувач зобов'язаний повідомити позичкодавця про відмову від договору не пізніше як за сім днів до повернення речі.

4. Розмежування договору позички від інших договірних зобов'язань

Схожість договорів позички та зберігання: їх предметом є індивідуально-визначені неспоживчі речі, які підлягають поверненню власнику.
Відмінність – за договором зберігання річ передається для зберігання, за договором позички – для користування.

Відмінність договорів позички та позики: за договором позички річ залишається у власності позичкодавця, а користувач отримує її лише в користування, в той час як за договором позики майно передається у власність позичальника. Предметом договору позички є індивідуально-визначена неспоживча річ, а предметом договору позики – речі, визначені родовими ознаками.

Питання для перевірки знань:

1. Дайте визначення та юридичну характеристику договору позички.
2. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки Позичкодавця.
3. Назвіть та охарактеризуйте права та обов'язки Користувача.
4. Яку відповідальність закріплює ЦК України за невиконання або неналежне виконання сторонами договору позички свої зобов'язань?
5. Яке майно може бути предметом договору позички?
6. Яка форма договору позички? Назвіть цивільно-правові наслідки недотримання форми договору позички.
7. Чи є строк істотною умовою договору позички?
8. Назвіть підстави припинення договору позички.
9. Розмежуйте договір позички та договір зберігання.
10. Розмежуйте договір позички та договір позики.